

DEN NORSKE KIRKES DÅBSRITUAL – TIL INSPIRATION ELLER TIL SKRÆK OG ADVARSEL?

Stud.theol., forhenværende præstevikar i Kinn, Eikefjord, Nordal og Bru sogne i Norge, Emma Kirk Pedersen

I den danske folkekirke arbejdes der med dåbsritualet i en kommission nedsat af kirkeministeren. Kommissionen skal med ministeriets ord »overveje en modernisering af folkekirkens dåb« (By-, land- og kirkeministeriet 2023). De seneste revisioner af ritualet har fundet sted i 1912 og i 1992. Til sammenligning har Den norske kirke senest revideret deres dåbsritual(er) i 1914, 1920, 1977, 2011 og 2017.

Jeg har samtidig med at være dansk teologistuderende på Aarhus Universitet også været præstevikar i Den norske kirke og har i den forbindelse undret mig over de store forskelle, der er på dåbsritualerne. Jeg har derfor undersøgt ritualerne og deres historiske udvikling og vil her give et meget kort historisk oprids af dåbsliturgiernes udvikling i de to lande efterfulgt af nogle bud på, hvad den norske reformiver (eller den danske mangel på samme) kan skyldes. Derefter vil jeg pege på, hvilken betydning reformiveren i Norge har fået for det teologiske indhold i ritualet set i forhold til det danske ritual. Afslut-

tende drøfter jeg, om der er inspiration at hente til arbejdet med dåbsliturgien i Danmark.

Historisk oprids

Efter reformationens indførelse i Danmark blev Luthers ritualer oversat til dansk i flere versioner. Den første officielle alterbog i kongeriget, Palladius' alterbog, kom dog først i 1556. Godt hundrede år senere i 1688 kom Baggers alterbog med et ritual fra 1685, der dog ikke afviger meget fra Palladius'. Herefter blev der gjort mange forsøg på at forny liturgien og ritualerne, men først med ritualet fra 1783 sker det. I 1607 fik Norge egen kirkeordinans, men denne blev reguleret og godkendt i Danmark, og Norge måtte frem til 1814 følge dansk praksis (Fæhn 1994, 29-31; 243-245). Ritualet fra 1783 indeholder den største forandring i dansk-norsk dåbspraksis siden reformationen, idet eksorcismen her udgår.

Efter ændringen i 1783 kom næste ændring i dansk dåbsliturgi som en revision i

1895. At der ingen større ændringer skete i det 19. årh. kan måske forklares med kirkeforfatningskampen i forbindelse med grundlovens indførelse (Lindhardt 1962, 129). I 1912 formuleredes dåbsritualet på ny og har siden bare gennemgået en mindre revision i 1992.

I Norge blev der i tiden efter 1814 arbejdet på at få udarbejdet egen alterbog, egne ritualer og også egen kirkeforfatning. Alligevel var der i første omgang tilbageholdenhed overfor betydelige liturgiske ændringer (Fæhn 1994, 307-309; 320-334). Den tilbageholdenhed må de siges at være kommet over. Skemaet her viser, at Den norske kirke siden ændringen i 1783 har ændret og revideret dåbsliturgien dobbelt så mange gange som den danske folkekirke.

Den dåbsliturgiske udvikling i årstal i det 18.-21. årh. i den danske og den norske kirke

Danmark	Norge
1783	
1895	1889
1912	1914
1992	1920
	1977 (1992)
	2011
	2017

Jeg vil ikke her gennemgå hvilke ændringer, der er foretaget i de forskellige årstal, men blot henvise til litteraturlisten eller til at tage kontakt, hvis en sådan oversigt ønskes. I stedet vil jeg pege på nogle historiske faktorer, som det er min vurdering har haft eller kan have haft betydning for arbejdet med og udviklingen af dåbsritualerne. Faktorerne er valgt blandt andet i et forsøg på at komme omkring både det 19.- 20.- og 21. årh. og er som følger: Rationalismen og Grundtvig, liberalismen og Tidehverv og strukturelle (og geografiske) forskelle.

Rationalisme og Grundtvig

I det 19. årh blev der i Danmark gjort forsøg på at ændre dåbsliturgien i både pietistisk og rationalistisk retning, uden at noget af det i særlig grad lykkedes. Tværtimod blev det for eksempel indskærpet over for de rationalistiske præster, at nok var der forkyndelsesfrihed på prædikestolen, men at dåbsritualet måtte overholdes ordret (Lindhardt 1962, 127-128). Kampen mod rationalismen var vigtig også for Grundtvig og senere for den grundtvigske bevægelse, hvilket i forhold til dåbsritualet kom til udtryk i hans kamp for at bevare tilspørgslen med forsagelse og trosbekendelse. Grundtvig forkastede for eksempel derfor Mynsters liturgiforslag fra 1839. I hvert fald ville han, at der bare skulle være ét tilladt ritual, det vil sige, at det tidligere autoriserede ritual ikke længere skulle kunne anvendes ved indførelse af et nyt ritual (Lindhart 1962, 129-130; 146). Mens forsagelsen er faldet bort i andre nordiske lande, indgår den stadig ved dåb i både Danmark og Norge,

om end ikke længere som tilspørgsel i Den norske kirke. At tilspørgselsformen er bevaret i Danmark, men ikke i Norge, kan skyldes, at Grundtvigs betydning har været større i Danmark end i Norge (Lindhart 1962, 148). Tilspørgslen ved dåben var for Grundtvig Guds direkte tiltale til mennesket, hvorfor man i Danmark (blandt andet derfor) fastholdt tilspørgslen (i sin fulde form, ikke i forkortet form som i *Prøveritualbogen*) som et spørgsmål til dåbskandidaten, uagtet om denne selv er i stand til at svare for sig eller ej (Thodberg 1999, 219-223). I det danske 92-ritual spørges der »Vil du døbes på denne tro?«, hvorimod der i det norske 2017-ritual spørges henvendt til forældrene »Vil de at NN skal døypast [...]«.

I Norge var Grundtvig støttet særligt af haugianerne og i begyndelsen også af ansatte ved Det teologiske fakultet. Norsk grundtvigianisme bestod i første halvdel af det 19. årh. primært af konservative præster og var i lang tid meget dansk-præget, men ændrede sig så til at være en nationalreligiøs, mere norsk og mere liberal bevægelse. Grundtvigs betydning i Norge har (forenklet sagt) i højere grad handlet om nationalisme og folkelighed end om kirkeordninger og liturgi (Thorkildsen 1996, 66-107; 245-250). Når det gjaldt de store ændringer i 1889, var der derfor heller ikke den modstand fra grundtvigianerne i Norge, som der ville have været i Danmark (Flatø 1982, 53).

Liberalisme og Tidehverv

I mødet med liberalteologien blev fastholdelsen af dåbsritualets form og indhold et værktøj for for eksempel vækkelsesbe-

vægelserne. Man kunne leve med mange dårlige prædikener, hvis bare forvaltningen af sakramenterne foregik ordentligt. Når liberalteologien for eksempel kritiserede jomfrufødslen, blev det igen en kamp at bevare trosbekendelsen i liturgien (Lindhardt 1962, 128-129; 148; 170-171). Men i Danmark var der ikke bare en interesse i at fastholde liturgierne i deres form og indhold. Der har også været en direkte modvilje mod i det hele taget at beskæftige sig med liturgi, en modvilje der primært er set (og stadig ses) hos Tidehverv. Tidehverv har været en del af en bredere anti-liberalteologisk bevægelse, inspireret af tysk dialektisk teologi på forskellig vis. Bevægelsen har altid lagt stor vægt på prædikenen og har afvist de liturgiske forslag, der kom i løbet af det 20. årh. Tidehverv er et dansk fænomen, og hverken Tidehverv eller andre grene af dialektisk teologi har gjort stort indtryk i Norge. Man skal lede længe for at finde noget om dialektisk teologi og påvirkning i norske kirkehistoriefremstillinger. Det er vækkelsesbevægelserne og missionsforeningerne, som dér præger billedet.

Strukturelle og geografiske forskelle

Selvom strukturen i den danske og norske kirke har lignet og stadig ligner hinanden, er der forskelle, der kan have noget at sige for den liturgiske udvikling. Den norske kirke har siden 1984 haft *Kirkemøtet* og *Kirkerådet* som øverste demokratisk valgte organer – begge med beslutningsmyndighed. Disse varetager opgaver, som i Danmark ligger på biskoppernes og kirkeministerens bord. I tillæg har Den norske kirke *Ungdommens kirkemøde*, og for

eksempel er den seneste gudstjenestereform sket på de unges initiativ.

Selvom Den norske kirke først skilte sig fra staten i 2017, og adskillelsen derfor ikke direkte har haft betydning for liturgiarbejdet, siger strukturen måske alligevel noget om en mere demokratisk og lægmandsbaseret indstilling til arbejdet – også med liturgi. I forbindelse med det igangværende liturgiske arbejde i Danmark har man forsøgt at indsamle bidrag til det liturgiske arbejde,¹ men der er fortsat tale om et oppefra og ned-arbejde, som er styret af kirkeministeriet, biskopperne og deraf nedsatte kommissioner og udvalg.

En anden faktor er de geografisk større afstande i Norge. Det er vanskeligt at vurdere betydningen af dette, men det er ikke utænkeligt, at de længere afstande til biskoppen både historisk og nu har betydet mindre respekt for biskoppen og dermed også mindre respekt for de gældende ritualer. Det er vanskeligt at finde forskningsmæssigt belæg for dette, men som præst i Den norske kirke er det mit indtryk, at dette gør sig gældende og kan have noget at sige i forhold til den liturgiske udvikling. Fæhn giver et eksempel fra ældre tid (Fæhn 1994, 369), og *Ungdommens kirkemøde* påpegede i 2003: »I dag er det allerede en praksis i mange menigheder som er mer fleksibel enn hva Gudstjenestebøkene åpner for. Det at dette strengt tatt er i strid med gjeldende ordning overses i de fleste sammenhenger, fordi man ønsker en viss fleksibilitet« (Ungdommens kirkemøde, 2003). Man kan sige, at mens der i Danmark er *strukturel* lang vej til indflydelse på beslutnin-

gerne, er der i Norge *geografisk* lang vej til dem, der skal håndhæve beslutningerne.

Hvad har de norske reformer betydet for indholdet i dåbsliturgien?

Dåbsliturgien består ikke bare af én dåbssteologi, men af mange dåbssteologier. Sådan har det altid været og sådan skal det være. Meget både i form og indhold går tilbage til reformationstiden og meget helt tilbage til oldkirken. Jeg vil i det følgende pege på, hvordan ændringer i den norske dåbsliturgi har fået betydning for det teologiske indhold indenfor følgende temaer: dåben som død og opstandelse, dåben som syndstilgivelse og ny fødsel og dåben som optagelse i menigheden. Jeg henviser til 2017-ritualet på nynorsk af den simple grund, at det er den version, jeg selv har anvendt. Ritualet kan findes på bokmål ved en hurtig søgning på nettet.

Dåben som død og opstandelse

I 92-ritualet lyder det i forbindelse med korstegnelsen »[...] at du skal tilhøre den korsfæstede Herre Jesus Kristus«, mens det i 2017-ritualet lyder »[...] at du skal høyra den krossfeste og oppstadne Jesus Kristus til [...]«. 92-ritualet har altså bare halvdelen af symbolikken med ift. 2017-ritualet. I 2017-ritualet siges der desuden i indledningen til dåben: »I dåpen tek Gud i mot oss og sameinar oss med den krossfeste og oppstadne Jesus Kristus.« og i en bøn lige før dåbshandlingen: »Send din Ande, så ho/han/dei som blir døypt/døpte, blir reist/reiste opp til det nye livet med Jesus Kristus, vår Herre.« Betydningen rummes desuden i Joh 3,16, der siden 1977 har

været en del af det norske dåbsritual, og som følger lige efter formuleringen om, at Gud forener os med den korsfæstede og opstandne. Kort sagt: Opstandelsen fylder mere i det nuværende norske dåbsritual, end det gør i tidligere ritualer, og også mere, end det gør i det danske.

Dåben som syndsforladelse og ny fødsel

I *Rapport fra fagudvalg vedr. dåb og nadver* står der, at det norske dåbsritual ikke længere nævner syndstilgivelse (2019, 40). Det er dog ikke sandt. I 2017-ritualet står der i bønnen umiddelbart før dåbshandlingen: »Miskunnsame Gud, vi takkar deg for at dåpsvatnet ved ditt ord er ei nådekjelde, der du tilgjev oss vår synd [...]«. Syndsforladelsen er altså ikke forsvundet fra det norske dåbsritual, om end det fylder mindre i dag end tidligere. Mark 10,13-16 understreger desuden i begge traditioner den lutherske betydning, at dåben er en gave, der gives ubetinget og tages imod i tillid. Dåben består ifølge Luther af disse tre: *tegnet*, *betydningen* og *troen*. *Tegnet* er dåbshandlingen i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn, et tegn på at dø og opstå med Kristus, jf. Rom 6,3. Det er tilsigelsen af syndernes forladelse, som gør, at synden ikke længere tilregnes mennesket; Guds pagtsløfte til mennesket (Luther 1519, 227-237). Med ændringen i Den norske kirke fra tilspørgsel henvendt til barnet til henvendelse til forældrene (1914 og 1920) er den lutherske forbindelse mellem *betydningen* og *troen* imidlertid blevet svækket. Betydningen af barnets egen tro er nedtonet til fordel for en vægtlægning på menighedens fælles tro.

Temaet ny fødsel eller genfødsel nævnes udover i 1 Pet 1,3 desuden i begge ritualer i forbindelse med håndspålæggelsen umiddelbart efter dåben. I 92-ritualet »[...] som nu har genfødt dig ved vand og Helligånden [...]« og i 2017-ritualet »[...] har no gjeve deg sin heilage Ande, fødd deg på nytt [...]«. Men hvor står ritualerne i forhold til debatten om 'at blive' eller 'altid at have været' Gud barn?

I 92-ritualet lyder det i den indledende bøn »[...] den hellige dåb, hvori du gør os til dine børn og skænker os Helligånden med syndernes forladelse og det evige liv«, en formulering, der kom ind i det danske dåbsritual i 1912. Formuleringen indgår ikke i Luthers ritualer, men er en tolkning, der beror på den oldkirkelige og lutherske forståelse af dåben som en ny fødsel. I 2017-ritualet er formuleringen efter dåben »Dette er NN, Guds barn, døypt inn i vår kyrkjelyd og Kristi verdsvide kyrkje« det tætteste, der kommer på at sige, at barnet i dåben bliver Guds barn. Lige så naturligt kan det dog være at tolke formuleringen sådan, at dåbshandlingen nu har stadfæstet, hvad der altid har været gældende; at barnet er Guds barn. I forlængelse heraf må det nemlig påpeges, at det norske ritual er blevet mere skabelsesteologisk. I 2017-ritualet er det for eksempel kommet til at lyde i den indledende bøn »Evige Gud, du som gjev liv til alt som lever, og har skapt oss i ditt bilete. Vi takker deg for NN...«.

Dåben som optagelse i menigheden

I ingen af de danske ritualer har dåben som optagelse i menigheden været særlig eksplicit betonet. Det eneste, der viser

dette, er formuleringen i takkebønnen: »Indlem det (dem) i din menighed, og bevar det (dem) i dit samfund både her og hisset!« Trosbekendelsen og processionen kan dog også ses som udtryk for den virkelighed, hvori dåbskandidaten nu optages.

I Norge står dåben som optagelse i menigheden stærkere. Her løftes barnet op og vises frem for menigheden efter dåbshandlingen med ordene »Dette er NN, Guds barn, døpt inn i vår kyrkjelyd og Kristi verdsvide kyrkje«. I forbindelse med håndspåleggelsen umiddelbart efter dåben indgår desuden formuleringen »[...] teke deg inn i sin truande kyrkjelyd«. Spørsmålet til forældrene forud for dåbshandlingen »Vil de at NN skal døypast til namnet åt Faderen og Sonen og Den heilage ande og oppsedast til eit liv i den kristne forsakinga og trua?« (min kursivering) sammen med faddertiltalen afspejler i den forbindelse den forpligtelse, som påhviler forældre og fadere. Den er tilføjet i 1920, og udtrykket »oppsedast til eit liv [...]« afspejler, at kirken har tilpasset ritualet til en sekulær virkelighed, hvori den oldkirkelige forståelse af dåben som optagelse i menigheden og forpligtelse på kristen livsførelse ønskes fastholdt (Fæhn 1994, 372-373).

Til inspiration eller til skræk og advarsel?

Der er altså en hel del, der udfoldes mere i det norske dåbsritual end i det danske. Er der noget, vi kan låne eller lade os inspirere af? Kan og skal vi for eksempel give opstandelsen mere plads? Mere plads til det skabelsesteologiske? Mere fokus på dåben som optagelse i menigheden, her-

under mere fokus på den forpligtende del og ansvaret for dåbsoplæringen? Det er vigtige overvejelser, som jeg ønsker at knytte nogle bemærkninger til.

Fungerer det?

Der er mange interessante formuleringer i det norske ritual, og det er spændende at arbejde både med formen og indholdet, men et spørgsmål må føjes til det hele: fungerer det – søndag efter søndag? Ritualet skal i alle led fungere både for præsten, for dåbsfølget og for resten af menigheden. Et eksempel fra det norske ritual er noget så centralt som tilspørgslen, der ikke fungerer optimalt hverken for præsten eller for den, der bærer barnet. Når præsten har spurgt »Vil de at NN skal døypast til namnet åt Faderen og Sonen og Den heilage ande [...]« tror de fleste, at nu skal de svare ja, men så kommer tilføjslen »[...] og oppsedast til eit liv i en kristne forsakinga og trua?« Intentionen er at få ansvaret for oplæringen med, men uden at tilspørgslen skal være en flerleddet inkvisition. Konsekvensen er en sætningskonstruktion, der gør, at præsten helst skal undgå at trække vejret undervejs i den lange sætning og også gerne undgå øjenkontakt, før hele spørgsmålet er stillet færdig.

Alt for mange ord og led

Den danske *Ritualbog* er et tyndt hæfte i sammenligning med den norske *Gudstenebok for den norske kyrkja*. Det samme kan siges om det danske dåbsritual i forhold til det norske. Dette på trods af, at det nuværende 2017-ritual er en revision af 2011-ritualet, en revision, der blev fore-

taget blandt andet ud fra den erkendelse, at 2011-ritualet var blevet for langt. Den nuværende norske dåbsliturgi til brug ved dåb i en højmesse indeholder cirka 1800 ord alt inkluderet, mens den danske til sammenligning indeholder cirka 1300 ord alt inkluderet.

Det norske dåbsritual indledes med »I namnet åt Faderen og Sonen og Den heilage ande« (eller en tilsvarende mere uddybende variant), efterfulgt af indledningen »Med takk og glede kjem vi i dag med dette barnet/desse borna til Gud i den heilage dåpen. I dåpen tek Gud i mot oss og sameinar oss med den krossfeste og oppstadne Jesus Kristus.« Derpå følger Joh 3,16 før de dåbstekster, vi også kender fra den danske liturgi. Jeg har - efter nu at have brugt formuleringerne i et års tid – stadig vanskeligt ved at se, hvilket formål formuleringerne tjener. I teorien skal de tjene til at gøre dåben mere lys og festlig, men med tanke på at Svein Ellingsens *Fylt af glæde* (DDS 448) nok er lige så populær i Norge som i Danmark, kan det undre, at præsten skal gentage det, vi netop har sunget. Er smilene dernede på bænken da ikke store nok? Eller er det fordi, man ikke kan komme langt nok væk fra tidligere tiders mere dystre indledninger? Hvis folk ikke intuitivt ved eller fornemmer, at dåben er en glæde, har vi et mere grundlæggende problem, som ikke løses alene ved at tilføje en forklarende sætning. Det norske dåbsritual indeholder en del sådanne forklarende formuleringer, der skal fungere som hjælpende sætninger, men som lige så vel kan kritiseres for at underkende folks evne til at forstå og for-

nemme selv. Et par eksempel er formuleringen »Høyr kor venleg Jesus tek imot borna og opnar Gudsrike for dei«, som siges før læsningen af Mark 10,13-16, og den tilsvarende forklarende sætning før Matt 28,18-20: »Lat oss høyra Jesu ord og bod om den heilage dåpen«. Skærper de opmærksomheden på teksterne, eller er de udtryk for manglende tillid til menighedens evne til at høre, forstå og følge med?

En anden praksis, der også blandt andet har til formål at skærpe opmærksomheden på ritualer er lægmandslæsninger i forbindelse med læsning af Matt 28,18-20 og Mark 10,13-16. Det kan uddelegeres til dåbsforældrene i forbindelse med dåbsamtalerne, at de skal forsøge at finde nogle, der kan læse en eller begge tekster. Det er udtryk for en inddragelse af menigheden, der har vundet indpas i større eller mindre grad i begge lande. Andre eksempler kan være at have dåbskanden og et processionskors med i processionen, at bede en forældrebøn, hjælpe med at tørre håret eller at tænde lys. Igen er det nødvendigt at spørge, om det fungerer og til hvad? Bliver det for langt? Skærper det opmærksomheden eller flytter det opmærksomheden? Lystænding og klapsalve kan for eksempel kritiseres for at flytte opmærksomheden fra Gud som det handlende subjekt over på mennesket. Benedikte Hammer Præstholm har i *Kunsten at holde gudstjeneste* (2024) nogle skarpe iagttagelser i forhold til netop dette, både i forhold til flermedialitet og i forhold til forskydning af subjekt, hvor hun blandt andet henviser til bønner i både norsk og dansk gudstjenestesammenhæng.

Fylt af undren

Ikke alle dåbssteologiske temaer behøver at blive udlagt ved hver dåbshandling. Dette hører til i den forudgående og efterfølgende dåbs- og trosoplæring. Hverken dåbsfølget eller den øvrige menighed klarer at forholde sig til samtlige dåbssteologiske temaer på 10-15 minutter. Værst er det, hvis heller ikke præsten klarer at forholde sig nærværende og engageret til alle de mange temaer, ord og led. Hvis dele af ritualet udelades en gang i mellem, fordi »der er meget, vi skal nå i gudstjenesten i dag« eller lystænding og dåbsduer bliver påhæng, der huskes i sidste øjeblik med et »nåja, og så får I også en dåbsdue. Den hænger vi herovre [...]«.

Forrige afsnit kan give det indtryk, at jeg frygter, at gudstjenesten skal blive for lang, eller at folk skal kede sig. Det er på ingen måde tilfældet, men jeg er optaget af, at det væsentlige skal stå klart. Det gør det for eksempel, når det i en af bønnerne i 2017-ritualet lyder »Miskunnsame Gud, vi takkar deg for at dåpsvatnet ved ditt ord er ei nådekjelde, der du tilgjev oss vår synd, frelser oss frå dødens makt og gjev oss lovnad om det evige livet. Send din Ande, så ho/han/dei som blir døypt/døypte, blir reist/reiste opp til det nye livet med Jesus Kristus, vår Herre. Amen.« Eller i bønnen efter dåben, før fadervor: »Trufaste Gud, vi takkar deg for dåpen, der du tek imot oss og kallar oss med namn. Vi bed for NN/borna/dei som er døypt/døypte i dag. Ver med henne/han/dei gjennom livet og vara henne/han/dei i dåpens nåde. Styrk foreldra og fadrane i oppgåva dei har fått. Gud, høyr vår bøn. Amen.« Problemet i det norske ritual er

ikke manglen på gode formuleringer, udfordringen er bare, at der er (for) mange af dem.

Dåbsritualet skal, som Kristoffer Garne formulerer det, »i forlængelse af traditionen have en stram struktur koncentreret om de centrale led, og så kan salme og prædiken folde dåbens betydning ud.« (Garne 2024, 345). Det er bestemt muligt at for eksempel »her og hisset« skal gennemgå en sproglig opdatering, for eksempel i stil med formuleringerne i sidstnævnte to bønner. Vi kan også med fordel tilføje »og opstandne« til formuleringen »den korsfæstede Herre Jesus Kristus«. Jeg er derimod overbevist om, at vi intet vinder ved at tilføje mange ekstra (forklarende) led. Rituallet skal fungere, men det behøver ikke være fuldt ud forståeligt. Vi må ikke fratale folk muligheden for at undres over sakramentes mysterium: »Fylt af undren er vi i din nærhed. /Du som bærer verdensrummet dybder, /venter på de små og tar imod os« (DDS 448, 3). Det er en rigdom, at vi har forskellige liturgiske- og teologiske traditioner, som vi kan lade os inspirere af og undre os over. Vi, i den danske tradition med vores lutherske og grundtvigske arv, skulle umiddelbart have gode forudsætninger for samtidig at huske, at dåbsritualet ikke først og fremmest skal indeholde vores ord og forklaringer om Gud, men Guds ord til os. Det er Guds nådekilde til os: »Alle mine kilder skal være hos dig! /Det er Guds-ordet i nådens dage /til det bad, som er uden mage, /Ånds-badet, vor Herre bar i sig« (DDS 441, 4).

Noter

- 1 Se nærmere om blandt andet *liturgipostkassen* her: www.folkekirken.dk/_Resources/Persistent/5/2/1/6/5216b4c1e9dbcd8974f78fb471b74312067dbe44/folkekirkensliturgisnabelakmdk.pdf (set 21.04.2024).

Bibliografi

Ritualer

- 1992-ritualet (Danmark). »Dåb. Autoriseret ved kgl. Resolution af 12. juni 1992«, i *Ritualbog*, 57-67. Det Kgl. Vajsenhus' forlag, 2003.
- 2017-ritualet (Norge). »Ordning for dåp i hovudgudsteneste«, Kyrkjemøtet (31. januar 2017), i *Gudstenestebok for den norske kyrkja. Hovudgudsteneste*, 287-297. Eide forlag, 2020.
- Villadsen, Holger. 2016. *Danske dåbsritualer efter reformationen: en tekstsamling*. Radsted.

Øvrig litteratur

- By-, land- og kirkeministeriet. 2023. *Kommission skal overveje modernisering af folkekirkens dåb*. 24/05 2023. <https://www.blkm.dk/aktuelt/singlevisning/kommission-skal-overveje-modernisering-af-folkekirkens-daab> (set 01.11.2024).
- Præstholm, Benedikte Hammer. 2024. *Kunsten at holde gudstjeneste. En lærebog i liturgik om gudstjenestens genrer og flermedialitet*. København: Eksistensen.
- Fagudvalg vedr. dåb og nadver. 2019. *Dåb og Nadver, Om sakramenterne i Den danske Folkekirke: rapport fra fagudvalg vedr. dåb og nadver*, 1-71.
- Flatø, Lars. 1982. *Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926, En kirke-*

historisk undersøkelse. Oslo: Land og kirke/Gyldendal norsk forlag.

- Fæhn, Helge. 1994. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke. Fra reformasjonstiden til våre dager*. Norge: Universitetsforlaget.
- Garne, Kristoffer. 2024. »Folkekirkens dåbsritual og dåbssalmer i liturgihistorisk lys« I *Med nåden i favn. Dåbens teologiske baggrund og betydning*, redigeret af Sasja Emilie Mathiasen Stopa og Rasmus H.C. Dreyer, 319-348. København: Fønix.
- Lindhardt, P. G. 1962. »Liturgidebatten 1839-1912«. *Præsteforeningens blad*. 52. årg. nr. 7, 125-132, nr. 8, 145-152 og nr. 9, 165-172.
- Luther, Martin. 1519. »En sermon om dåben«. I *Teologiske tekster. Udvalg af klassiske dogmatiske tekster*, 2. udg. 1994, 227-237. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag: Afdeling for Dogmatik.
- Thodberg, Christian. 1999. *Dåben og dåbsritualets historie*. Upubliceret manuskript, Aarhus Universitet (Udleveret af Nils Arne Pedersen).
- Thorkildsen, Dag m.fl. 1996. *Grundtvigianisme og nasjonalisme i Norge i det 19. århundre*. KULTs skriftserie nr. 70. Oslo: Norges forskningsråd.
- Ungdommens kirkemøte. 2003: *Protokoll*. 26.-29.juni2003. <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/ungdommens-kirkemote/saksdo->

kumenter-og-vedtak/ungdommens-
kirkemote-25.06.2003---29.06.2003
(set 21.04.2024).

Forfatter

Emma Kirk Pedersen

emmakirkpedersen@outlook.dk